

ALD 2164
Larch

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

mokslas • menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1986
LIEPOS MĖN. 12 d. / JULY 12, 1986
PART TWO — Nr. 135(28)

Šiame numeryje:

Kompiuteriai, sąmonė ir laisvė.
Juozas Grušas — iš atsiminimų ir laiškų.
M. K. Čiurlionis futurizmo parodoje Venecijoje.
Mirė baleto artistas Eugenijus Bandzevičius.
Vytautui Marijošiui septyniasdešimt penkeri.
Danguolės Sadūnaitės eilėraščiai.
Rašytoją Vincą Ramoną prisimenant.
„Hamletas“ galėjo būti puošnesnis.
Dailių klubas pagerbė kultūrininkus.
Chicagos teatruose.
Nauji leidiniai.

Juozas Grušas — iš atsiminimų ir laiškų

ANTANAS VAIČIULAITIS

Seimoje dažnai kalbamės apie jus. Neužmirštami susitikimai...

Juozas Grušas.
— Laiškas, be datos.

Kai 1927 metais atvažiavau į Kauno universitetą, apsigyvenau tarp medikų, sportininkų ir būsimų inžinierių. O mano pirmas rūpestis buvo išvysti Putiną, nors ir iš tolo, o paskui žvilgtelėti, kaip atrodo jaunesnieji rašto žmonės. Vieną iš jų, Juozą Paukštelį, uoliai skaitydavom *Ateity* — juokingus jo apsakymus iš moksleivių nuotykių. Bet jis jau buvo iškeliavęs iš laikinosios sostinės mokytojai Kėdainiuose. Tais pat keliais, tik į Marijampolę, buvo išvažiavęs ir Vincas Ramonas, kurio išpūdingas, naujoviškesnio vėjo novelės skaitydavau *Iliustruotoje Lietuvoje*. Universitete dar trumpai švystelėjo Petronėlė Orintaitė, netrukus ir ji išnykusi anų pėdomis. Tačiau ji ir Salomėja Neris nebuvo naujiena: abi kone kiekvieną mokslo metų dieną iš pagarbios distancijos regėdavau Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijoje. Įsivaizduokite, oficialiai nebuvom susipažinę — mat jos buvo aukštesnės klasės.

Iš vyrų Kaune dar buvo likęs Juozas Grušas, jau girdėtas ir skaitytas. Kadangi visi čia suminėti buvo vyresni, nors ir vieneriais metais, anksčiau ir universitete atsidūrę, tai jie ir pasiliko lyg vyresnieji broliai ir seserys, o tu buvai anas maziukas šeimos narys. Dėl to tarpeklio ne taip greitai susijau ir su Juozu Grušu. Tiesa, įstojau į jo organizuotą ateitininkų literatū draugiją „Satrija“, bet jįsai ten jau mažiau besirodė.

Maždaug apie tuos laikus

pačius. Jis klausia: „Kiek naudos turės mūsų civilizacija ar kultūra, jei jos pažins ir užvaldys medžiaginį pasaulį, bet praras bet kokią nuovoką apie žmogaus protą, sąmonę, individualybę?“ Barrett'as neatsako į šį klausimą, bet vienas jo knygos recenzentų spėja, kad galutinė pasekmė būtų Gulagas, Auschwitzas — ar behavioristo Skinnerio utopija, „Antrasis Valdenas“.

Kaip ir savo ankstesnėse knygose, rašydamas apie kompiuterius Barrett'as siekia ginti žmogaus laisvę. Savo populiariojoje studijoje „Iracionalusis žmogus“ jis sveikino egzistencializmo pastangas „sugrąžinti filosofiją pilnutinį žmogų — konkretų asmenį pilname jo kasdieninio gyvenimo kontekste, su visu jo paslaptingumu ir trapumu“, bet perspėjo egzistencialistus nepasiduoti „herojiško nihilizmo“ pagundai. Kitoje knygoje, „Technikos iliuzija“, atmetęs žmogaus laisvę neigiančių behavioristų ir marksistų argumentus, jis tvirtino, kad „iš visų žmogaus definicijų, teisingiausiaioji, kuri tvirtina, kad jis yra religinis gyvis.“

bit

Rašytojas Juozas Grušas (1901.XI.16 — 1986.V.21)

atvangos rašė, nors pastaraisiais metais skundėsi: „Turėjau vargų ir bėdų: šeimoj buvo įsisukusios ligos, aš pats sirgau (plaučių uždegimas)“ (Laiškas iš 1972 metų, be datos). Ir vėl kitame laiške: „Gyvenu nebologai, turiu begales darbo, bet sveikata silpnėja. Rašau su draugu kino scenarijų, tobulinu pjesę „Pijus nebuvo protingas“ ir pjesę „Smalkės“ (Perdirbti „Dūmai“). Drama mat toks daiktas, kad prakaito daug išspaudžia. O senatvė! Dvi valandos įtempto darbo — ir supliuškęs“ (1973.I.14). Prie šio laiško dar yra priedas: „P.S. — Aistis rašo sergas. Aš baisiai sujaudintas“.

Kaip dabar pagalvoju,

daugelis jo dramų ir novelių atsirado gan kukliuose jo namuose — Kalniečių gatvėje, 93. Tai po šiuo stogu siautė jo dramų didžiosios audros, į naują scenos gyvenimą išėjo prūsas Herkus Mantas, kunigaikštis Švitrigaila, iš istorijos lapų į mūsų buitį grįžo karalienė Barbora Radvilaitė, Don Kichoto istoriją kartojo neprotingas Pijus, sprendėsi dramos „Meilė, džiazas ir velnias“ įelektrinti momentai ir narstėsi kiti aštrūs šių dienų reikalai. Apie savo dramų rašymo procesą jis taip kalbėjo: „Parašiau naują dramą „Gintarinė vila“. Dar nežinau, kuris teatras statys. Paskutinę redakciją neseniai pasiūnciau Kultūros m. Meno Reikalų valdybai. Paprastai niekam

nerodau, kol pats, po kelių redagavimų, įsitikinu, kad jau beveik baigta“ (Laiškas, 1978.VI.10).

Kai drama buvo baigta ir teatro priimta, jis gyvai domėjosi tolimesne eiga — sėdėjo repeticijose, dalyvavo premjeroje, sekė pastatymus svetur. Režisieriai jo tekstus keitė, perstatinėjo scenas, bet autorius nepyko: tokia esanti jų specialybė ir amatas. Kartą jis man pasakojo, kad žiūrovai tiesiog alpo tragiškiausiose vietose, vaidinant Latvijoje „Meilę, džiazą ir velnią“.

Štai būdinga šiais atžvilgiais ištrauka iš jo laiško:

„Paties laiškas man buvo labai malonus. Geri žodžiai apie novelės ir pjesės mane sujaudino. Neblogai jas vertina ir pas mus. „Meilės, džiazas ir velnio“ spektakliai tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje ir Estijoje eina, galima sakyti, su skandališku pasisekimu. Neseniai baigiau naują pjesę, kurią Kultūros ministerija jau nupirko, o Panevėžio teatras po vasaros atostogų pradės repetuoti. Ji vadinasi „Pijus buvo protingas“ — Pijus nebuvo protingas“. Tai šių dienų Don Kichotas“ (1970.IV.11).

Tame laiške jis pasisako ir dėl savo novelių: „Pačiam patiko „Karalaitė nebuvo protinga“. Mūsų kurie kritikai jai prikiša sentimentalumą. Šiaip geriausiai vertina „Nuogi atrodo negražiai“ ir „Anupras nukrito iš aukštybių“.

Į savo dramas Juozas Grušas įdėjo ir tokių frazių, kurias tu gali suprasti tik vienaip. Sakysime, istorinėje dramoje „Unija“ Lietuvos didikas Genardas Butrimas, Liubline gindamas savo šalies laisvę, taip kalba:

Laisvę Atims, karaliau. Pavergtą tėvynę Prilygsta kankinei.

Dabarties tragedijoje „Žmogus be veido“ fizikos atomininkas Ipolitas Arčeras tardytojui ir biuro kolegijai atsako:

Į pragarą keliaukit, ieškokite Velnį, gal jie sutiks jums šnipinėti.

Į anuos Kalniečių gatvės namus šiandien mane sugrąžino du šviesūs atsiminimai, vienas — iš tolimesnių dienų, antras — iš 1979 metų, kada buvau Kaune.

Prieškariniam apsilankymui reikalinga šiočia tokia įžanga. Tikslų datų neminint, anais laikais, sakysim, apie 1936 metus ir vėliau, Lietuvoje pasirodydavo stambių literatūros figūrų iš svetur, ypač iš Prancūzijos. Iš Paryžiaus atvažiavo Ivanas Buninas, pirmas rusas Nobelio laureatas, lankėsi tokie prancūzų rašytojai kaip Jules Romains ir kiti.

Kai kuriuos iš jų lietuviai nuveždavo paviešėti į Leono Raciūno sodybą už Vilijampolės. Su jais ten patekdavau ir aš. Beje, Leonas Raciūnas Palangoj „Nuvainikuotoje vaidilutėje“ buvo Kęstutis, ant šaunaus žirgo atjojęs Birutės pasiimti.

Vieną vasaros sekmadienį (Nukelta į 2 psl.)

Kertinė Paraštė

Kompiuteriai, sąmonė ir laisvė

Kovo mėnesį Europos žinių agentūros pakartotojo Lietuvos spaudos žinias, kad „Nuklono“ gamykla Šiauliuose išleido pirmąją asmeninių kompiuterių seriją. Pirmieji sovietiniai asmeniniai kompiuteriai pasirodė Maskvos parduotuvėse praėjusią vasarą. Šia proga, užsienio spaudoje rašoma, kad asmeniniai kompiuteriai yra didelės galvosūkių sovietinei valdžiai: be jų negalima apsieiti, norint įsisavinti intensyvią modernią technologiją, tačiau tokie privatūs informacijos šaltiniai apsunkina valdžios pastangas kontroliuoti informaciją ir išlaikyti uždara visuomenę.

Amerikoje asmeniniai kompiuteriai pasirodė jau prieš dešimtį metų. Jie nemažiau pakeitė Amerikos visuomenę, kaip po Antrojo pasaulinio karo suklestėjusi televizija. Šiandien Amerikoje sunku atrasti švietimo įstaigą ar gamyklą, kurioje asmeniniai kompiuteriai nevaizduojami svarbaus vaidmens. Jais naudojasi ir daugelis šeimų bei privačių asmenų: siunčia elektroninius laiškus, susijungia su bibliotekomis ar tyrimo centrais, planuoja biudžetą, tvarko banko reikalus, užsisako keliones lėktuvu. Kompiuteriniai aparatai jau pradeda išstumti rašomasias mašinėles. Labai paplito kompiuterinė grafika, kai kurie žmonės tvirtina, kad jau kuria „kompiuterių meną“. Užgimė ir nauja, kompiuterinė, kalba ar žargonas, kuris eiliniam piliečiui beveik visai nesuprantamas.

Šis kompiuterių triumfas kelia ne tik ūkinis ar politinius, bet ir filosofinius klausimus. Apie kompiuterių atvertas galimybes ir ypač apie pavojus rašo amerikiečių filosofas William Barrett savo neseniai išėjusioje knygoje: „Sielos mirtis — nuo Dekarto iki kompiuterio“ (*Death of the Soul — From Descartes to the Computer*, Doubleday, 1986). Autorius apžvelgia pastarųjų 400 metų filosofijos debata — nuo Dekarto iki Wittgensteino — apie žmogaus protą, sąmonę, galvojimą. Kas

yra toji sąmonė, kaip mes galvojame apie save ir apie istoriją, kaip mes įsivaizduojame visatą? Pagrindinis to debato klausimas yra dėl žmogaus laisvės: ar ji tikra, ar tik iliuzinė? Barrett tvirtina, kad pozityvizmas ir vadinamasis „mokslinis materializmas“ nužemina žmogaus sąmonę, tradicinius filosofinius klausimus — „Kas yra tiesa?“, „Kas yra geras žmogus?“ pakeitė matematinę logiką ar deterministinis žargonas.

Pozityvizmas, anot Barrett'o, stato „žmogiškos patirties rūmą su uždaram langinėm ir užkaltom durim“. Jo sukurtoji „dusinanti aplinka“ labai paranki Dostoevskio „Didžiajam inkvizitoriui“, kuris yra pagrindinis knygos simbolis. Todėl, pozityvizmo įtakoje tarpsta to didžiojo inkvizitoriaus pažadai paremtos ideologijos: behaviorizmas, komunizmas, hitlerinis rasizmas, ir pastaroju metu — kompiuteris, kaip žmogaus sąmonės pakaitalas.

Tai dar nereikia, kad šis amerikiečių filosofas nepripažįsta kompiuterio naudingumo. Barrett'o argumentas nukreiptas prieš kompiuterį kaip „kultūrinę metaforą“. Kai kurie kompiuterio entuziastai jame mato žmogaus antrininką; jiems kompiuteriai funkcionuoja kaip žmonės — mes patys iš esmės esame kompiuteriai. „Tie entuziastai“, rašo autorius, „nesusivokia, kad jie vadovaujasi ribota, ypatinga pasaulėžiūra bei filosofija ir iš to taško žiūri į visą (žmogaus) minties (ir sąmonės) apraišką... Anot jų, žmogiškoji sąmonė savo esme yra atomistinis instrumentas, kuris atlieka sudėties veiksmus, derina vienus sudedamuosius informacijos elementus su kitais, o patsai žmogaus protas tėra tokių sudedamųjų informacijos elementų suma.

Autorius numato didelį pavojų, jei modernusis kompiuterių mokslas taps vyraujanti modeliu, kurio pagalba žmonės stengsis surasti save

Braungas Antanas,
Ypač nuotoliniu ir Tavo sukurto
mo laiško — gera ir jaudinanti. Tavo
jau vargų ir bėdų: šeimoj buvo ir
sukusios ligos ar pats sirgau (plaučių
uždegimas). Prie viso to... jau įstun-
tą dešimtinę noja, iškelta. Dėkui
dėkui, galvoju tau, garai ir taip nublaga
dali. Dabar vėl dirbu ir noriu dirbti
Genuos rašymą — aktyviai, jėgingai
vaikėitai. Kai kas čia suvonia
(gera) vadina mane jauniuokiu
rašytoju.

Ištrauka iš Juozo Grušo laiško Antanui Vaičiulaičiui.

M. K. Čiurlionis futurizmo parodoje Venecijoje

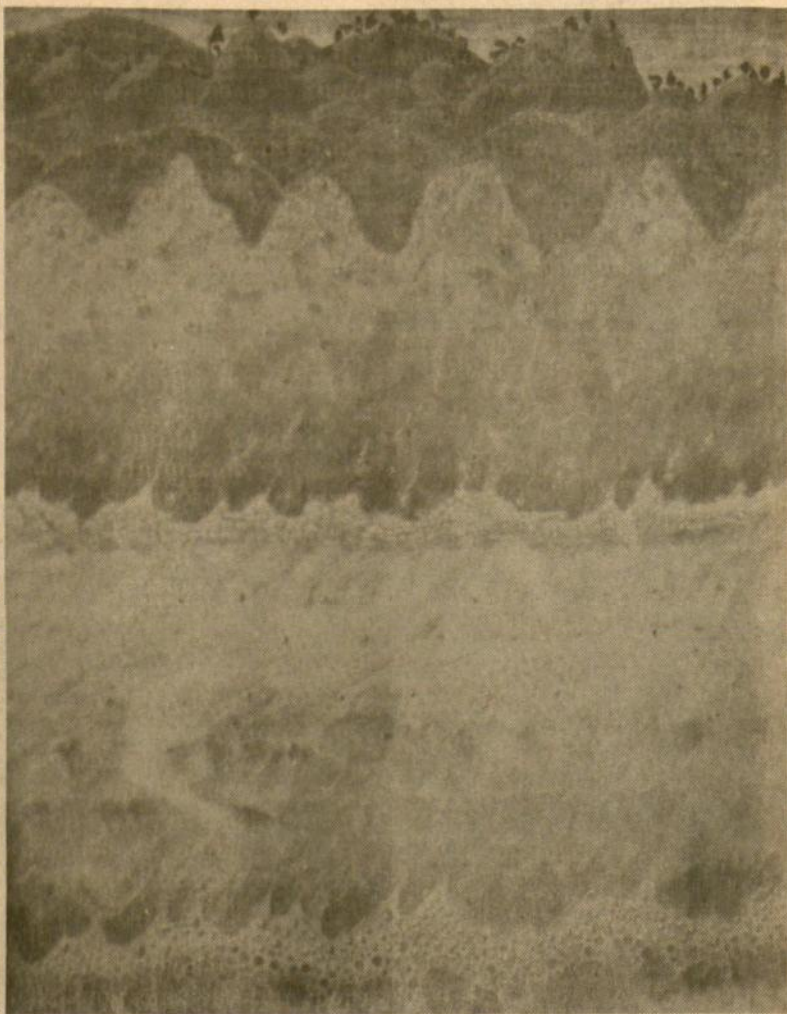
ROMAS VIESULAS

Atrodo, kad šiuo metu dailėje atgyja dėmesys futurizmui, kuris dominavo Italijos meno gyvenimą šio šimtmečio pradžioje. Jis padarė svarbią įtaką taip pat ir kituose kraštuose, kaip tuometinė nauja išraiškos forma. Galima sakyti, kad futurizmas kaip meno srovė iš esmės yra kubizmo atplaisa, turinti daug tų pačių vaizdinių savybių. Bet tuoj reikia pridurti, kad futurizmas taip pat ir ryškiai skiriasi nuo kubizmo. Taip, pavyzdžiui, kubizmas yra analitinis ir beveik statiškas, o futurizmas dinamiškas ir agresyvus, savo pobūdžiu beveik propagandistinis. Šią formą futurizmui davė Filippo Tommaso Marinetti, vienas iš pagrindinių šios meno srovės ideologų, steigėjų ir pagaliau aktyvių skleidėjų. Marinetti, turėdamas neribotos energijos ir beveik neribotų finansinių išteklių, buvo nenutildomas manifestatorius ir tradiciniai nusiteikusių visuomenės šokiruotojas.

Savo pareiškimais manifestuose, kurių buvo daug, jis buvo pasiryžęs paneigti visą sentimentaliją praeitį: ketino „nužudyti atodūsius mėsienioje“ ir skatinti „sudeginti visas Venecijos gondolas“ ir „supamasias kėdes kretinams“ (1910 m.). Taigi, agresyvaus triukšmo pridaryta daug, bet tuo pačiu įspausta ir didelė žymė meno istorijoje. Ši žymė, kaip sakytų, ėjo toli už Italijos ribų.

Su tam tikra retro-spektyvine nostalgija ir su masiniais finansiniais resursais (iš esmės FIAT automobilų industrijos kapitalas), futurizmo dvasia dabar vėl atgaivinama Venecijoje. Šių metų gegužės mėn. 4 d. Palazzo Grassi rūmuose buvo atidaryta didžiulė futurizmo paroda „Futurizmas ir futurizmai“, rodanti ne tik pagrindinį šios srovės palikimą, bet ir jo atšakas kituose kraštuose. Šioje parodoje su nemažu dėmesiu prezentuojamas ir M. K. Čiurlionis. Jis čia pristatomas kaip vienas iš dailininkų-pirmtakų, kuris dar prieš futurizmą savo kūryboje rodė daugiau futurizmui būdingų savybių. Pirmiausia tai jo nepaliaujamo judesio elementas, kurio, kaip žinome, yra pilna Čiurlionio kūryba. Taip pat, kaip žinome, jo kūryboje yra ir abstraktizmo elementų. Parodos rengėjų ir kuratoriaus manymu, šie du elementai riša Čiurlionį su futurizmu, nors tada kai Čiurlionis kūrė, aišku, kad futurizmo dar nebuvo. Čiurlionis čia prezentuojamas ne kaip futuristas, bet kaip didelės vaizduotės vizionarinis dailininkas, ženklines naujų srovių atėjimą dailėje.

Asmuo, kuris atkreipė dėmesį į Čiurlionį, matyt buvo Pontus Hulten, šios parodos organizatorius ir kuratorius, atlikęs parodos atranką. Jis yra švedų kilmės, tarptautiniai žinomas meno teoretikas, dailės veikėjas ir svarbių tarptautinių parodų kuratorius. Labiausiai jį išgarsinęs žygis dailėje buvo Georges Pompidou centro įsteigimas 1977 m. Paryžiuje. Šis centras savo architektūra ir visa statybos koncepcija totaliai skiriasi nuo visų kitų meno muziejų pasaulyje. Kaip ir pats futurizmas, šis Paryžiaus centras yra ekstrematiškas, spalvingas ir sąmoningai skardus bei provokuojantis, rodantis architektūroje tai, ką kitų pastatų architektai stropiai bando slėpti, arba bent apgaubti. Pats Pontus Hulten prisipažįsta, kad šio centro

M.K. Čiurlionis

Jūros sonata. 1908. Allegro

koncepciją inspiravo kaip tik futurizmo dvasia. (Tokio meno centro užmojis buvo pažadinti jau imantį beužsnūsti Paryžiaus meno gyvenimą. Atrodo, kad šis užmojis bent iš dalies pavyko).

Futurizmui būdinga dinamizmo ir nesiliaujančios energijos pojūtis, atrodo, buvo norėta perduoti ir dabar su šia didžiule paroda Venecijoje. FIAT iniciatyva ir lėšomis paroda yra surengta restauruotose Palazzo Grassi rūmuose prie Didžiojo kanalo. (Už rūmus FIAT'o sumokėta 6 milijonai dolerių, o už labai nuodugnią rūmų restauraciją sumokėta daugiau nei antra tiek...). Paroda prezentuota su ištaigingų mostu. Ne tik Grassi rūmai pilni eksponatų, suvežtų iš visur, bet ir parodos atidarymo iškilėms papiltas gausybės ragas: sukviesta 600 žurnalistų ir 1200 svečių-garsenybių iš viso pasaulio (net ir Henry Kissinger'io, ir to čia netrūko). Be šitos parodos Venecijoje, ir kitur yra priplanuota aibė kultūrinių renginių, surištų su futurizmu.

Parodos pirmasis rūmų aukštas rodo pačius didžiuosius, pagrindinius futurizmo atstovus: Balla, Boccioni, Carrà, Marinetti, Sironi, Severini. Tame pačiame aukšte rodomi ir futurizmo pirmatai, tai yra dailininkai, kurių kūryboje įžiūrėta futurizmo pradų: Vrubel, Čiurlionis, Munch, Larionov, Kupka, Seurat ir kiti. Kituose aukštuose rodomos futurizmo atšakos kituose kraštuose, už Italijos ribų. Eksponatų parodai suvežta praktiškai iš viso pasaulio muziejų — Belgijos, Čekoslovakijos, Prancūzijos, Japonijos, JAV, Anglijos, Meksikos, Portugalijos, Šveicarijos, Švedijos, Vengrijos, Lenkijos, Vokietijos, Argentinos ir iš Sovietų Sąjungos. Šalia daugybės meno eksponatų, parodoje apstu ir taikomosios dailės dalykų, kaip futuristinės architektūros projektų, futuristinių kostiumų, net žaislų. Be gausios dokumentinės medžiagos čia išstatyta pora antikinių automobilių ir du seni lėktuvai.

Parodos kataloge M. K. Čiurlionis yra prezentuojamas kaip lietuvis dailininkas, bet įjungtas į Sovietų Sąjungos dailininkų grupę. Kaip ir pati pati paroda, taip ir katalogas yra gigantiškas, 631 puslapis, sidabrinių viršelių milžinas. Katalogo medžiaga, lygiai kaip ir pati paroda, yra

paskirstyta į tris pagrindines grupes: „Futurizmo link, 1880-1909“ (čia ir Čiurlionis); „Futurizmas, 1909-1918“; ir „Futurizmai, 1909-1930“. Kataloge spalvomis reprodukuotų eksponatų yra gausu, bet M. K. Čiurlionius dėmesio yra skirta dosniai. Jo „Žvaigždžių sonatai, Allegro“ (1908) ir „Jūros sonatai, Allegro“ (1908) skirta po pilną puslapį spalvotų reprodukcijų.

Duodama palyginti ilgą Čiurlionio biografiją, pažymint, kad jo darbai buvo eksponuojami Paryžiuje ir Londone. Įdomi biografinė pastaba kataloge yra paminėtas faktas, kad Čiurlionis buvo Vasilij Kandinskio kviečiamas 1910 metais eksponuoti savo darbus Kuenstlervereinigung parodoje Muenchene. Kvietimas atėjęs pavėluotai ir Čiurlionis parodoje dalyvauti negalėjęs. (Iš tikrųjų Čiurlionis tada jau sunkiai sirgo ir Sofija Čiurlionienė jau nebeįstengė Muenchenan darbų nusiųsti). Tarp kitko, ši Muenchenan kvietimo faktą teko aptikti man prieš daug metų, betiriant Čiurlionio biografinius duomenis.) Čiurlionio biografiją ir jo kūrybos aptarimą šiam katalogui paruošė Gabriella Di Milia. Katalogo padėkose

M. K. Čiurlionis

Žvaigždžių sonata. 1908. Allegro

dėkojama įvairių kraštų muziejams bei dosniems privačių kolekcijų skolintojams ir parodos bendradarbiams. Reikia pažymėti, kad parodos kuratoriaus Pontus Hulten'o išskirtina padėka reiškia Kaziui Varneliui (spėju, kad už suteiktas žinias apie Čiurlionį). Tarp leidinių, kuriais parodoje naudotasi, paminėti šie: *M. K. Čiurlionis* (Vilnius: Vaga, 1977) ir *Aleksis Rannit M. K. Čiurlionis: Lithuanian Visionary Painter* (Chicago: Lithuanian Library Press, 1984). Paroda buvo sutikta su dideliu dėmesiu Italijos spaudoje. Mums įdomu žinoti, kad Čiurlionį Venecijoje pastebėjo ir didieji Italijos dienraščiai (pavyzdžiui, Romos *Messaggero*, 1986 gegužės mėn. 4 d.)

Kaip tam tikrą parodai *post scriptum*, galima sakyti, kad šiam gigantiškam futurizmo renginiui galima priskirti ir dozę likimo ironijos. Taigi, tame pačiame mieste, Venecijoje, kurį Marinetti savo manifestuose ketino beveik „futuristiniai“ paskandinti šimtmečio pradžioje, dabar rengiama paroda jo sukeltam meno judėjimui pagerbti. Ir tai daroma, sakytų, su „marinettisku“ užsidegimu ir mostu. Tiesa, dabar turbūt supamų kėdžių Venecijoje neliko, bet gondolos ir toliau plaukioja nesudegintos ir turistai netebedūsauja, žiūrėdami į menulį per Šv. Morkaus katedros siluetą (taigi, mėsieniena liko „nenužudyta“, kaip manifestuose ketinta...). Bet, nepaisant viso to, kaip ši paroda vaizdžiai rodo, F. T. Marinetti paliko didelę žymę dailėje su savo propaguojamu futurizmu. Nėra taip pat abejonės, kad tai buvo dailininkų karta tuomet, kuri turėjo ne tik talento, bet ir gerą dozę agresyvios drąsos. (Pažvelgus į dabartinių pastarųjų poros dešimtmečių vidutiniškumą dailėje, futurizmui kreditus būtų sunku paneigti.) Įdomu, kad ši dažnai pompastiška energija, garbinanti mechanizmą ir greitį, imponavo daugeliui 20-30-tųjų metų autoritarinių režimų vadų. Taip, pavyzdžiui, futurizmo agresyvią, beveik propagandinę dvasią Mussolini mokėjo gabiai išnaudoti savo režimo populiarinimui. Neatsiliko nė vokiečiai nacizmo metu, nei sovietai savo idėjomis

propaguoti. Gana prisiminti Arno Brecker skulptūras bei sovietų tarptautinių mugių paviljonams statytas darbininkijos figūras, švytuojančius pjautuvus ir kūjus. Futurizmas taip pat paveikė ir to laikotarpio plakatų pobūdį visoje Europoje ir kitur, palikdamas žymę ir čia. Paroda: Futurizmo & Futurismi“ vyksta Palazzo Grassi, Venecijoje, nuo šių metų gegužės 4 d. iki spalio 12 d.

Roma, 1986.6.10

Juozas Grušas — iš atsiminimų ir laiškų

(Atkelta iš 1 ps.)

buvau paliktas dirbti Eltoje. Ten baigęs žinių vertimus, neturėdamas ko veikti, sugalvojau nukulniuoti iki Račūnų. Bet pas juos namuose nieko neradau. Užuoat grįžęs atgal, susiradau valtininką, kuris mane perkėlė per Nerį anapus Kauno. Žygiuojant Ukmergės plentą, man šovė mintis: juk čia pakeliui, Kalniečių gatvėje, gyvena Juozas Grušas, ir kodėl jo neaplinkius!

Abu Grušus radau namie. Žmona Pulcherija kažkur tyliai triūsėsi, o mudu susėdome prie stalo ir leidomės į šnekas. Kalbėjome apie viską, net ir apie šeimos gyvenimo reikalus. Jis prisipažino, kad žmoną susiradęs iš vienuolyno, — gal užtai ji buvo tokia rami, tyli ir lyg nematoma. Ką mes ten judinom apie raštus, jau išdilo iš galvos, tik išliko vaizdas, kad jo knygų lentynose buvo daug Dostojevskio ir Ibseno veikalų. Jiedu turėjo būti artimi Juozui Grušui, gyvenimo teisybės ieškotojui. O kai įsibridom į didžiųjų tiesų problemą, jis tai išsprendė citata, ar tik ne iš Dostojevskio, būtent, kad dideles tiesas labai paprastos, nelyginant duona ant stalo; tik reikia jas pasisiekti.

Gerai atsimeinu pasakojimą apie jo ligą. Juozas Grušas savo gyvenime ligų patyrė daug, gydėsi prieš karą, gulėjo ligoninėse po karą, ir paskutinią jo metą buvo sunkūs, o vis dėlto nugyveno gražų amžėlį. Ir taip aną sekmadienį Kalniečių gatvėje jis man kalbėjo apie gydymąsi nešeniai Alytaus sanatorijoje. Ten jis turėdavęs komarų (tai jo žodžiai). Ir apsakė tokį atsitikimą: guli jis toje sanatorijoje ir mato prieš savo akis einančią procesiją su juodais karstais. Kas skaitė ar scenoje matė jo kūrybą, galėjo pastebėti, kad įvairių psichiatrinų pėdsakų pasitaiko jo novelėse ir dramose. Kaip pavyzdį čia galima suminėti subtilią jo novelę „Karalaitė nebuvo protinga“.

Kalniečių gatvėje su Juozu Grušu vėl pasimatėme maždaug po keturiasdešimt metų, pirmųjų birželio dienų pavakare. Jis su savo šeima stovėjo prie durų, laukdamas, ir turbūt dieną kitą užtraukęs Kaune, o turėjo važiuoti gydytis į Druskininkus. Prieš tai jis buvo man rašęs: „Būtinai atlankykite mus. Tik nežinau, kur būsiu birželio mėnesį — Kaune ar Druskininkuose „Lietuvos“ sanatorijoje. Mažai bepavaišktau. Gydytojai po kelių dienų guldo mane į ligoninę. Per daug atsirado vandens skrandžio ertmėje“ (Laiškas, 1979.IV.6). Jis atrodė man stambesnis savo ūgiu, bet nepraradęs savo neramaus žvalumo, apie kurį anksčiau jis buvo rašęs: „Dabar vėl dirbu ir noriu dirbti. Genuos svajonę — atkakliai, juokingai vaikiškai. Kai kas čia su ironija (gera) vadina mane jauniausiu

Rašytojas Juozas Grušas prieš dešimt metų.

rašytoju“ (Laiškas, be datos).

Per tiek metų medžiai ir krūmai aplink namą buvo išaugę — stambesni, lapotesni ir veslesni. Didelis buvo ir šuo, tiesiog milžinas. Jis tuoj prišoko prie manęs. Net nesistiebdamas, jis siekė beveik iki krūtinės. Šeimininkai sudraudė žvėrį, ir visi suėjome į vidų.

„O kur duktė — kodėl neat-sivedei?“ tuoj pat griebė Juozas Grušas. Turėjau aiškinti, kad ji liko su giminėmis. Toliau jis kalbėjo apie savo sveikatą, kad tuoj pat važiuoja gydytis į Druskininkus, o anksčiau turėjo infarktą. Pasakojo apie savo „Gintarinę vilą“, kurioj kličvą gydytojams. Pasididžiudamas jis kalbėjo apie savo anūką architektą Algį, neseniai baigusį mokslus ir jau laimėjusį pirmą premiją Pskovo ar Polocko miestų išplanavime. Kalba šokinėjo nuo vieno dailito prie kito, kol pagaliau, atsiminęs, ištraukiau dovaną Juozui Grušui — auksinę plunksną. Ir man išsprūdo iš anksto visai negalvoti žodžiai: „Rašai aukso žodžius, tai čia ir aukso plunksna“. Aplink sėdėjusieji vartė ir žiūrėjo, koks ten auksas, o jisai susirado butelį konjako, dar neprakimštą, ir vaisingo paaiškindamas: „Dovana iš Šveicarijos“. Prisiminėm ir ankstesnę viešnagę šioj pastogėj, o žmona net pagyrė mane —

toks jaunikaitis buvęs! Deja, taip buvo prieš keturiasdešimt metų... Kai dirstelėjau į ją, ji man atrodė mažai pasikeitusi, ir kas būtų galėjęs tarti, kad iš šio būrio pirmutinė mirs.

Atsisveikinę išėjome į lauką. Sode tarp medžių vaikštinėjo pulkelis baltų vištų. „Mėgstu gyvulius“, trumpai tarė Juozas Grušas, ūkininko vaikas. Ir jis pasakojo, kad anais sunkiais laikais po karo jis čia turėjo visą gyvulių ūkį, suminėdamas ir jų skaičių bei veislę. Gaila, kad neužsirašiau: būtų įspūdinga statistika iš Juozo Grušo, kaip ūkininko. Galop nėra ko stebėtis: juk per karą, pasitraukęs į provinciją, jis pats arė žemę.

Kai rašau šiuos žodžius, prieš savo akis matau Juozą Grušą, rymantį ant lazdos prie savo namo, stambų, lyg senovės raštų patriarchai savo giminės tarpe, ir su to amžino iekojimo, ar svajonės, tariant jo žodžiais, šešėliu ant veido. Ne be reikalo viena knyga apie jį pavadinta „Neramios šviesos pasauliai“. Tokį tai jo paveikslą aš ir pasiimsiu su savim.

Ir pasilieka ne tik tai jo paveikslas, bet ir jo žodžiai, iš kurių užsklandai štai ištrauka iš jo laiško be datos (pašto antspaudas — 1972 m.):

„Prie viso to ... jau į aštuntą dešimtintą koją įkelta. Dievui dėkok, galvoju sau, gavai ir taip neblogą dalį...“

Mirė baleto artistas Eugenijus Bandzevičius

Vyresnioji mūsų kultūrininkų karta, kuri Nepriklausomybės laikotarpiu su jaunystės energija ir idealizmu krovė akmenį greta akmenį į tautinės kultūros rūmų pagrindus, gan regimai ir skaudžiai gėsta. Tos kartos vyras buvo ir Eugenijus Bandzevičius. Gegužės 25 d. jis mirė Lubbock, Texas; ten ir jo palaikai palaidoti.

Eugenijus Bandzevičius gimė 1907 m. gruodžio 20 d. Ostrove, Rusijoje. Po Pirmojo pasaulinio karo grįžęs į Lietuvą, mokėsi gimnazijoje ir Valstybės teatro baleto studijoj. Studiją baigęs, 1925-1944 metais dirbo Valstybės baleto teatre, Kaune, pasižymėjo darbštumu, drausmingumu ir neabejotinu šokėjo talentu. Apvaldęs klasikinio šokio formą ir techniką, šoko solinius vaidmenis, bandė savo jėgas kaip baletmeisteris. Nepriklausomos Lietuvos Baleto teatre Eugenijus Bandzevičius dalyvavo 28 baletų statymuose, šoko 30 operų, kurios turi baletines įtarpas. Jo šoky buvo ryškūs bei lengvi suoliai, grakštumas ir tvirtas kūno judesių valdymas. Tremty,

Vokietijos Augsburgėje, 1947 m. jis pastatė Leo Delibes baletą „Kopelija“; tame jį statyme dalyvavo dauguma nuo antrosios sovietų okupacijos pasitraukusių Lietuvos Baleto teatro artistų.

Po Antrojo pasaulinio karo atvykęs į JAV, Eugenijus Bandzevičius apsigyveno Lubbock, Texas. Ten kurį laiką, kaip mokytojas, jis dirbo Larrymore baleto mokykloje, ten buvo įkūręs ir savo klasikinio šokio studiją, ten jis buvo gerbiamas ir vertinamas kaip šokio meno žinovas.

Tegu Eugenijui Bandzevičiui, mūsų tautinio baleto veteranui, būna lengva Amerikos žemė, tegu mūsų širdyse per greit neužgesta jo talento žiežirbos ir nuveikti darbai!.

St. S.

• Jonas Vizbaras-Sūduvas. KUR BĖGA ŠEŠUPĖ. Sūduva ir Marijampolės gimnazija priešaušryje. Romanas. Chicago: Lietuvių istorijos draugija, 1986. Aplanko piešinys ir vinjetė Vytauto Dilbos. Spaudė Mykolo Morkūno spaustuvių Chicagoje. 246 psl. Kaina — 10 dol. Gaudama „Drauge“.

Vytautui Marijošiui septyniasdešimt penkeri

KAZYS SKAISGIRYS

Gimė 1911.7.10 Panevėžyje. Klaipėdos konservatorijoje studijavo nuo 1924 iki 1928 metų. Lietuvos Valstybės operoje Kaune buvo akompaniatorius (1928-1933) ir dirigentas (1933-1936). Gavo Švietimo ministerijos stipendiją ir dvejus metus Prahos valstybinėje konservatorijoje studijavo dirigavimą ir teoretinius dalykus. Grįžęs į Kauną, buvo Lietuvos Valstybės operos vyriausias dirigentas nuo 1938 iki 1944 metų. Nuo 1944 iki 1948 metų gyveno Austrijoje. 1948 metais atvyko į JAV ir buvo vargonininku New Britain, CT. 1950 metais pradėjo dėstyti Hartt College of Music Hartforde, CT. Ši kolegija 1958 metais buvo inkorporuota į Hartfordo universitetą. Pilno profesoriaus titulu dėstė dirigavimą ir teoriją, taip pat vadovavo pritaikomosios muzikos skyriui. Formaliai į pensiją išėjo 1977, tačiau iki 1984 metų dar vis buvo kviečiamas dirbti kolegijoje. 1984 metais galutinai pasitraukė iš visų pareigų. Tai labai suglausta biografija.

Lietuvos aidas Prahos korespondentas 1938.7.8 taip rašė: „Ši birželio mėnesį, baigdamas Prahos konservatoriją, Marijošius dirigavo du simfoninius Prahos konservatorijos koncertus. Abu koncertai vyko pilnoje Slavų salos salėje. Pirmame koncerte V. Marijošius dirigavo fortepijono ir orkestro koncertą, parašytą J. Kapro. Paprastai baigiančių konservatorijas koncertus Prahėje diriguoja kuris nors profesorius. Tačiau Marijošiui buvo padaryta išimtis. Jam buvo leista vesti orkestrą, kuris atliko jo draugo kūrinį. Antrame koncerte V. Marijošius dirigavo čekų kompozitoriaus V. Novako simfoninę poemą „Tatruose“. Išvykdamas dar dirigavo koncertą Prahos radijone, kuriame buvo atlikti Juozo Gruodžio ir Juozo Pakalnio kūriniai.“

Vytautas Marijošius dirigavo daugelį koncertų ir operų JAV. Apie jį rašė *The Hartford Times*, *The Hartford Courant*, *The New York Times*, *Chicago Sun-Times* ir kitų laikraščių muzikos kritikai. Paminėkime dvi įdomias recenzijas. Apie Mozarto operos „Figaro vestuvės“ pastatymą taip rašė *The Hartford Courant* kritikas 1964.7.8: „Mr. Marijosius has been a guest conductor at the Hartford Festivals for several seasons now, and his outstanding qualities both in directing the performers and as an interpreter hardly need to be pointed out all over again. Technically, his performances are always full of vitality, and the music he makes is both eloquent and sensitive.“ Kitas būdingas kritiko atsiliepimas

Vytautas Marijošius

is Manchester, CT laikraščio *Evening Herald*: „Philadelphia žmonės mėgsta kalbėti apie 'Ormandy skambesį', minint jų orkestrą. Panašiai galima būtų pasakyti Hartfordo apylinkėje, kad esama taipgi ir 'Marijošiaus skambesio'. Jis pasireiškia lengvu, plaukiančiu, vidutinio garsumo tonu styginukuose.“ Nėra lengva ką nors naujo apie šį žymų dirigentą ir pedagogą pasakyti. Pilna biografija yra LE XVII ir abiejuose papildomuose tomuose. Gal lengviausia būtų paimti po įdomiausią sakinį iš straipsnių, kuriuos apie Vytautą Marijošių rašė Julius Gaidelis, Nina Gailiūnienė, Stasys Yla, Vladas Jakubėnas, Jeronimas Kačinskas, Alfonsas Nakas, Salomeja Narkeliūnaitė, Juozas Prunskis, Stasys Santvaras ir Izidorius Vasyliūnas. Bet Chicagoje gyvenantiems gal būtų įdomiausia pakalbėti apie dešimtį Vytauto Marijošiaus kelionių Chicagoje.

Pirmoji Vytauto Marijošiaus viešnagė Chicagoje buvo 1951 metais, kai Margutis surengė koncertą Orchestra Hall. Šio koncerto dirigentai buvo Vytautas Marijošius ir Aleksandras Kučiūnas. Tarp daugelio solistų jame dalyvavo Anna Kaskas, Stasys Baras ir Ipolitas Nauragis.

Antrasis Vytauto Marijošiaus apsilankymas Chicagoje įvyko 1954 metais, Margučiai minint 25 metų gyvavimo sukaktį. Ta proga Operos rūmuose įvyko žymus koncertas, dalyvaujant Chicago Simfonijos orkestro nariams ir diriguojant

maestro Marijošiui. Koncerte dalyvavo smuikininkė Elena Kuprevičiūtė ir buvusi Metropolitan operos solistė Polyna Stoška. *Sun-Times* muzikos kritikas Felix Borowski taip atsiliepė apie koncerto dirigentą: „The conductor, evidently well practiced in orchestral direction, presented excellent readings of Weber and Liszt.“

Trečiasis jo vizitas Chicagoje buvo 1957 metais. Šį kartą Margutis ruošė 30 metų veiklos sukakties minėjimą. Conrad Hilton viešbučio salėje įvyko koncertas, kuriame Chicago Simfonijos orkestrei dirigavo Vytautas Marijošius. Programoje dainavo buvusi Metropolitan operos solistė Lily Pons ir mūsų tenoras Stasys Baras.

Ketvirtą kartą Vytautas Marijošius atkeliavo į Chicago kaip mecenatas ir žiurovas 1967 metais, Chicago Lietuvos operai statant Jurgio Karnavičiaus „Gražiną“. Operos rūmuose. Penktasis pabuvimas Chicagoje susidėjo iš keleto kelionių lėktuvu. Tai buvo Verdi operos „Likimo galia“ paruošimas, ir dirigavimas Chicago Lietuvos operoje 1970 metais.

Šeštasis atvykimas sutapo su VIII Ateitininkų kongreso iškilmėmis. Ta proga Vytautas Marijošius dirigavo simfoniniam orkestrui Orchestra Hall, atliekant M.K. Čiurlionio „Jūrą“ ir Vlodo Jakubėno „Miško šventę“. Kitos programos atlikėjai buvo pianistas Antanas Smetona ir vokalistai: Danutė Stankaitytė, Stasys Baras, Algirdas Brazis ir Jonas Vaznelis.

Septintasis žygis į Chicago buvo ryšium su Verdi operos „Kaukių balius“ paruošimu ir dirigavimu, o aštuntasis ryšium su Donizetti operos „Meilės eliksyras“ statymu 1975 metais.

Devintasis Vytauto Marijošiaus apsigyvenimas Chicagoje buvo vertas ypatingo dėmesio. 1976 metais Chicago Lietuvos operą pastatė tris vienaveiksmes lietuvių kompozitorių operas: „Juodas laivas“ — Kačinsko, „Gintaro šaly“ — Gaidelio ir „Priesaika“ — Marijošiaus. Chicago Lietuvos operą gali džiaugtis, kad iki šiol pastatyta 28 operos, ir 6 iš jų yra lietuvių kompozitorių sukurtos. Tai iš dalies yra Vytauto Marijošiaus

nuopelnas. Sukurti ir pastatyti tris vienaveiksmes lietuviškas operas ir buvo Vytauto Marijošiaus mintis. LB iš anksto paskelbė, kad kompozitoriui bus išmokama po 1,000 dolerių, o libretistui — 300.

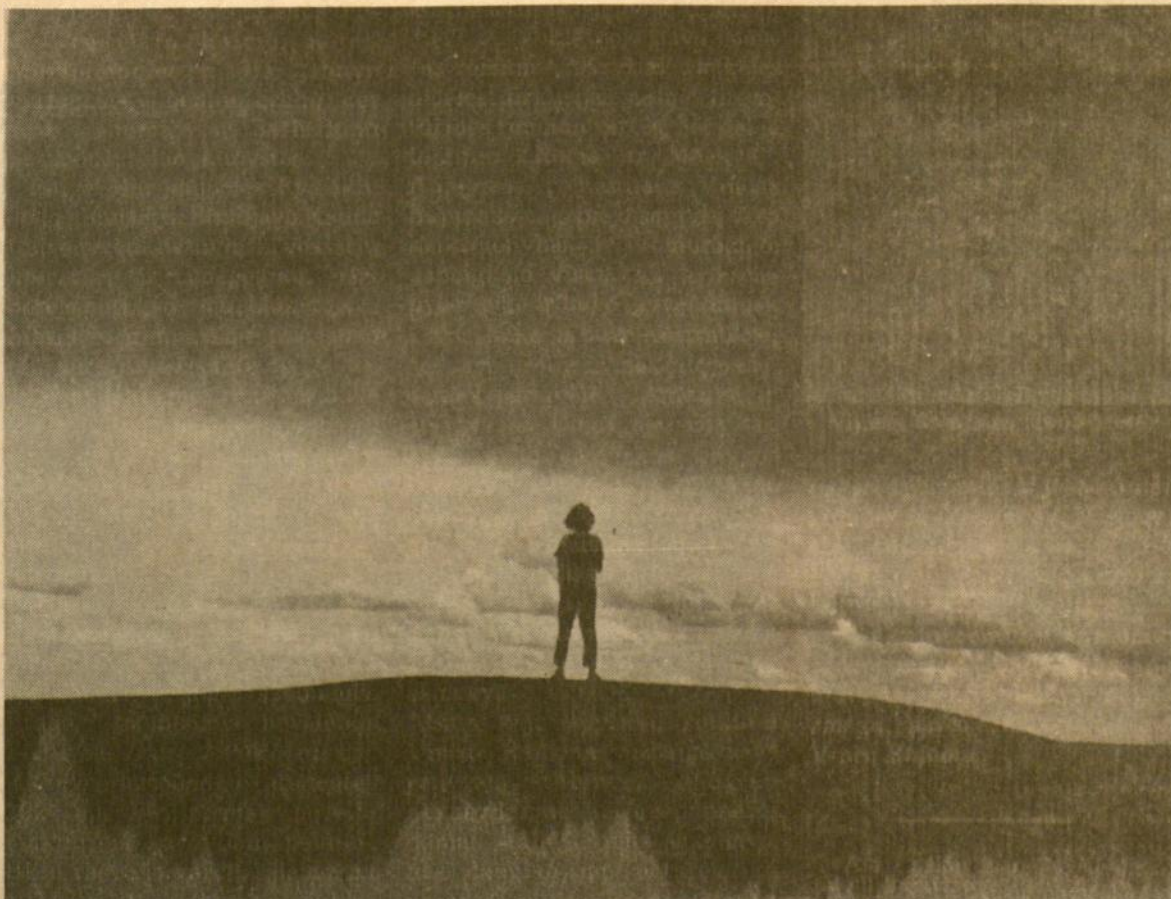
Buvo kreiptasi į kompozitorius: Gaidelį, Jakubėną, Kačinską, Lapinską ir Švedą. Laikui bėgant paaiškėjo, kad Jakubėnas, Lapinskas ir Švedas dėl įvairių priežasčių negalės operų parašyti. Gaidelis ir Kačinskas sukūrė. Tokiai padėčiai esant, Vytautas Marijošius tyliai susitarė su Stasiu Santvaru. Santvaras paėmė Balio Sruogos „Milžino paunksmės“ ištrauką apie Vytauto mirtį 1430 metais, pritaikė operiniam libretui, o Vytautas Marijošius sukūrė muziką. Kadangi Santvaras ir Marijošius tai vykdė, viešai nesigarsindami, naujai operai staiga atsiradus, Chicago muzikiniuose ir paskaliniuose sluoksniuose pradėjo keliauti gandas apie „Priesaikos“ atsiradimą. O tas gandas buvo toks: Vytautas Marijošius 1975 metais lankėsi okupuotoje Lietuvoje, ten susitiko su daugeliu kompozitorių, ir vienas iš jų Marijošiui davė trumpą operą, prašydamas dėl žinomų aplinkybių neminėti jo pavardės. Toks gandas, nors spaugdavo nebuvo skelbtas, dar ilgokai kursavo Chicagoje. Tokiam gandai pagrindą sudarė Vytauto Marijošiaus kelionė į gimtinę, staigus po to Santvaro ir jo sukurtos operos atsiradimas ir slaptumas, kuris buvo išlaikytas operą rašant. Kadangi tą gandą girdėjau dar net praeitais metais, manau, kad yra patogi proga pateikti įrodymus, kad „Priesaika“ buvo tikrai Stasio Santvaro ir Vytauto Marijošiaus sukurtas. Štai prieš akis libreto originalas, 22 puslapių, raudonai, juodai ir mėlynai pribraukytas, tikra Santvaro rašysena, kuri dažnai primena hieroglifus ir kurią, dešimtį metų perrašinėdamas operų vertimus po gaidomis, esu nepaprastai gerai išmokęs. Darbo pabaigoje data: 1975.VI.23 — VII.3 d. Klavyrė ir orkestro partitūroje gaidų rašysena tikrai Vytauto Marijošiaus, o teksto rašysenoje pakanka pažvelgti į mažąją „r“ arba didžiąją „P“ ir, palyginus su rašysena laiškuose, nereikia kviešti net kaligrafijos žinovą. Orkestrinės partitūros popierius gamintas Alpheus Music Corp., Hollywood, CA.

Prieš metus liepos 8 d. Chicagoje iš gyvųjų tarpo staigiai pasitraukė rašytojas ir ilgametis mokytojas a.a. Vincas Ramonas. Jis buvo gimęs 1905 m. sausio 14 d. Trakiškių kaime, netoli Marijampolės. Jis buvo vyriausias iš penkių brolių. Bet savo gabumais ir darbštumu pasižymėjo nuo jaunystės. Baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją. Studijavo Kauno universitete lietuvių ir vokiečių literatūrą ir pedagogiką, nors norėjo būti gydytoju. Mokytojavo Marijonų gimnazijoje nuo 1926 m., nors universitetą baigė tik 1928 m. Kaip mokytojas jis buvo griežtas, bet neįkyrus, mokėjo išreikalauti iš mokinių savo dalyką išmokyti, bet nebuvo priekabus, buvo teisingas ir nuodėms su mokiniais, net ir su jaunesniais.

Vincas Ramonas, tuo metu dar Ramanauskas, buvo rašytojas su dideliu talentu, kurį jis šykščiai, bet labai vertingai išnaudojo. Pradėjo trumpomis novelėmis Lietuvoje, *Ilustruotoje Lietuvoje*, *Židinyje*, dar būdamas studentas 1924 m. Bet pirmąjį novelių rinkinį, iš karto jam pelniusį tikro rašytojo vardą, išleido tik 1934 m. Pavadino tą rinkinį vienos novelės vardu „Dailininkas Rauba“, į rinkinį sudėjęs tik septynias noveles, kurių „Lilios žiedai“ tuojau atsirado latvių, suomių ir švedų kalbomis.

Romaną „Dulkės raudonam saulėleidy“ Vincas Ramonas parašė tik 1942 m. ir kitais metais jį išspausdino tuo metu

svajone. Opera gimė, kai Chicagoje Vyrų choro vienete atsirado du asmenys: Vladas Baltrušaitis ir Vytautas Radžius, kurie ne tik svajonoje apie operos kūrimą, bet ir tikrovėje savo svajones įvykdė.

Algimanto Kežio, S.J., nuotrauka iš jo naujos knygos „Nature: Forms and Forces“ (Chicago: Loyola University Press, 1986).

Danguolė Sadūnaitė

*
šie kamuoliniai debesys,
o! iš jų nieko gero
negali tikėtis...
// // // // //
virš vasaros laukų pakibę, —
jie tiktai pašėdykauti
nori su vėju...
TEN MAUDOSI
rūbai,
kaip vešliai išbujojusios
vasaros gėlės:
pamesti žolėje,
ant upės kranto...
// // // // //
slėnyje, griauštinis...
o gal, tiktai greitai
pravažiuojantis traukinys?
Toks nelygus
pasikeitimas meile...
Beribė — Tavoji man;
mano gi Tau,
vos gruzdantis dagtis...
bet pasidalinimas ja,
vis tiek!

o gal, tiktai greitai
pravažiuojantis traukinys?

Toks nelygus
pasikeitimas meile...
Beribė — Tavoji man;
mano gi Tau,
vos gruzdantis dagtis...
bet pasidalinimas ja,
vis tiek!

UOGŲ KEKĖS

prisirpę uogų kekės:
lietaus lašai
ant mano lango...
// // // //
tai paskutinės ir vėlyviausios
šios dienos žinios mums,
iš Tavo rankos...
P. G.

Rašytoją Vincą Ramoną prisimenant

Prieš metus liepos 8 d. Chicagoje iš gyvųjų tarpo staigiai pasitraukė rašytojas ir ilgametis mokytojas a.a. Vincas Ramonas. Jis buvo gimęs 1905 m. sausio 14 d. Trakiškių kaime, netoli Marijampolės. Jis buvo vyriausias iš penkių brolių. Bet savo gabumais ir darbštumu pasižymėjo nuo jaunystės. Baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją. Studijavo Kauno universitete lietuvių ir vokiečių literatūrą ir pedagogiką, nors norėjo būti gydytoju. Mokytojavo Marijonų gimnazijoje nuo 1926 m., nors universitetą baigė tik 1928 m. Kaip mokytojas jis buvo griežtas, bet neįkyrus, mokėjo išreikalauti iš mokinių savo dalyką išmokyti, bet nebuvo priekabus, buvo teisingas ir nuodėms su mokiniais, net ir su jaunesniais.

Vincas Ramonas, tuo metu dar Ramanauskas, buvo rašytojas su dideliu talentu, kurį jis šykščiai, bet labai vertingai išnaudojo. Pradėjo trumpomis novelėmis Lietuvoje, *Ilustruotoje Lietuvoje*, *Židinyje*, dar būdamas studentas 1924 m. Bet pirmąjį novelių rinkinį, iš karto jam pelniusį tikro rašytojo vardą, išleido tik 1934 m. Pavadino tą rinkinį vienos novelės vardu „Dailininkas Rauba“, į rinkinį sudėjęs tik septynias noveles, kurių „Lilios žiedai“ tuojau atsirado latvių, suomių ir švedų kalbomis.

Romaną „Dulkės raudonam saulėleidy“ Vincas Ramonas parašė tik 1942 m. ir kitais metais jį išspausdino tuo metu svajone. Opera gimė, kai Chicagoje Vyrų choro vienete atsirado du asmenys: Vladas Baltrušaitis ir Vytautas Radžius, kurie ne tik svajonoje apie operos kūrimą, bet ir tikrovėje savo svajones įvykdė.

Prieš metus liepos 8 d. Chicagoje iš gyvųjų tarpo staigiai pasitraukė rašytojas ir ilgametis mokytojas a.a. Vincas Ramonas. Jis buvo gimęs 1905 m. sausio 14 d. Trakiškių kaime, netoli Marijampolės. Jis buvo vyriausias iš penkių brolių. Bet savo gabumais ir darbštumu pasižymėjo nuo jaunystės. Baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją. Studijavo Kauno universitete lietuvių ir vokiečių literatūrą ir pedagogiką, nors norėjo būti gydytoju. Mokytojavo Marijonų gimnazijoje nuo 1926 m., nors universitetą baigė tik 1928 m. Kaip mokytojas jis buvo griežtas, bet neįkyrus, mokėjo išreikalauti iš mokinių savo dalyką išmokyti, bet nebuvo priekabus, buvo teisingas ir nuodėms su mokiniais, net ir su jaunesniais.

Vincas Ramonas, tuo metu dar Ramanauskas, buvo rašytojas su dideliu talentu, kurį jis šykščiai, bet labai vertingai išnaudojo. Pradėjo trumpomis novelėmis Lietuvoje, *Ilustruotoje Lietuvoje*, *Židinyje*, dar būdamas studentas 1924 m. Bet pirmąjį novelių rinkinį, iš karto jam pelniusį tikro rašytojo vardą, išleido tik 1934 m. Pavadino tą rinkinį vienos novelės vardu „Dailininkas Rauba“, į rinkinį sudėjęs tik septynias noveles, kurių „Lilios žiedai“ tuojau atsirado latvių, suomių ir švedų kalbomis.

Vincas Ramonas (1905-1985)

metines prisiminis ir jo mokiniai, giminės ir draugai šv. Mišiomis Marijonų koplyčioje liepos 13 d. 10 val. ryto. Po to šv. Kazimiero lietuvių kapinėse bus pašventintas skulptoriaus Ramojaus Mozoliausko padarytas paminklas, kuris liudys buvusį žmogų, rašytoją, mokytoją — a.a. Vincą Ramoną.

P. G.

•Alė Paškevičienė. SAUJELĖ TRUPINIŲ. Mūsų mažiesiems ir jaunuoliams. Ilustravo: Jūlyanė Reginaite. Išleido: Albinas Vilniškis. Spaudė Litho-Art Ltd., Toronto, 1986. 102 p. Kaina 8 dol. Knyga galima užsisakyti pas autorę adresu: 659 Alesther Street, Ottawa, Ontario K1K 1H8, Canada. Knyga JAV LB Švietimo taryba savo 1985.VI.1 nutarimu rekomenduoja įsivijios liuanistinėms mokykloms.

Knygelė labai dailiai apipavidalinta: didelio formato, gausiai iliustruota, daili tipografija. Ji būtų verta dėmesio liuanistinių mokyklų mokytojams — joje bus rasta daug medžiagos švenčių vaidinimams. Tinkama ir tėvams garsiai skaityti mūsų mažiesiems.

Klaipėdos konservatorija

„Hamletas“ galėjo būti puošnesnis

ALFONSAS NAKAS

Stratfordo festivalį aplankęs birželio mėn. 18-29 d. mačiau vėl tris spektaklius: pirmą dieną Avon teatre Tom Stoppard „Rosencrantz and Guildenstern Are Dead“ ir Third Stage teatre Bertolt Brecht „The Resistible Rise of Arturo Ui“; antrą dieną Avon teatre Williamo Šekspyro „Hamletą“. Pirmieji du man visiškai nauji. Jų knygas skaitydamas per daug nesitikėjau, nebent režisieriai išsigalvotų pajvairinimų, knygose nematomų. „Arturo Ui“ režisierius tai tikrai „prieskonių“ nepagailėjo ir sukūrė atmintiną spektaklį.

Bet čia aš kalbėsiu apie „Hamletą“, iš kurio daugiausia tikėjau. Daugiausia ne tik todėl, kad tai vienas iš Šekspyro šedevrų, bet ir todėl, kad jį kartą režisavo didelio garso universalus teatralas (aktorius ir režisierius), dabartinis festivalio meno vadovas John Neville.

„Hamletą“ teko matyti keletą kartų Stratforde ir kartą Londono Grand teatre (kaip tik to paties John Neville statytą). Jei kelis kartus dramą skaitydamas nieko atmintinai neišmokau, tai bent žinau, kuri scena kuria seka, kuri iš režisieriaus ir aktorių reikalauja daugiausia pastangų, kad žiūrovui paliktų neužmirštamus įspūdžius. Mano, o spėjau, kad ir daugumos žiūrovų, skoniui svarbiausieji momentai yra: senojo Hamleto dvasios pasirodymai, ypač prie pilies sargybų, kur jis išpasakoja Hamletui Klaudiviaus niekšybes; Hamleto monologas, pradedamas žodžiais „To be, or not to be: (...)“; žiaurus Hamleto dialogas su Ofelija; keliaujančių aktorių vaidinimas „The Murder of Gonzago“; Hamleto rietenos su Gertrūda (motina) jos miegamajame ir Polonijaus nužudymas; pamišusios Ofelijos išėjimai dainuojant ir gėles dalijant; Hamleto pokalbis su duobkasiais kapinėse; pagaliau Hamleto su Laertu fechtavimosi scena, pasibaigusi jų abiejų, o taip pat Klaudiviaus ir Gertrūdės mirtimi.

Trumpoje recenzijėlėje neturiu vietos pasakoti, kokių šaunių Hamleto dvasios scenų esam matę praėty! Kraupi muzika, šarvų žvangėjimas, pilies vartų girgždėjimas, sielvartingas nužudytojo karaliaus balsas! Gaila, šį kartą visko per mažai, viskas per blankiai. Hamleto vaidmenį Brent Carver buvo įdomus aliai vienoj scenoj. Dinamiškas, staigus, pilnas netikėtumų. Tai kultivuotas jaunikaitis, tai siautėjęs pamišėlis. „Būti, ar nebūti“ išdeklamavo ramiai, filosofiskai nusiteikęs, publikai kvapą sulaukus besiklausant. Ofeliją jis pamišėliškai purtė ir stumdė, isteriškai šaukdamas „eik į vienuolyną!“. Deja, Ofelija — Lucy Peacock toje scenoje buvo tokia lėkštai nuolanki, be emocijų, tikra avelė... Kai sugrįš pamišusi, ji jau vaidins įtikinamai. Miegamajame su Gertrūda, kuri gerai vaidino Elizabeth Shepherd, Hamletas vėl išsiveržė vulkanu. Nudūręs Polonijų, aiškiai parodė gailėsčio grimasą, kai kiti Hamletai negalėdavo sulaukyti įtūžio, kad tai būta ne Klaudiviaus. Gal tik vartydamas rankose buvusio auklėtojo kaukolę nebuvo

Scena iš Šekspyro „Hamleto“ Stratforde: Elizabeth Shepherd (Gertrūda) ir Brent Carver (Hamletas).

Nuotrauka Robert C. Ragsdale

toks raiškus. Bet jau fechtavosi Brent Carver su tokia aistra, taip tikrai, taip gracingai, jog įsivaizdavai ten baletininką Baryšnikovą švaistantis. Beje, fechtuotojus paruošė Jean-Pierre Fournier.

Karaliaus Klaudiviaus (Claudius) vaidmenį James Blenkins bûtų palikęs neblogą įspūdį, jei ne ta paskutinė scena. Gertrūdai siekiant nuodų taure, dar šoktelėjo prie jos, dar šoktelėjo, bet kai pavėlavo, numojo ranka, atsigręžė į fechtuotojus ir jo veido išraiška nebesiskyrė nuo bokso ar

ledo rutulio rungtynių žiūrovų...

Avon teatro scenoj visokių dekoracijų ir butaforinių daiktų — nors traukinio vežk. Tik viskas tai į požemius sukrauta, tai į palubes sukelta, tai į scenos šonus. Deja, šiam pastatymui tenaudota tik keletas niekelių: kai veiksmas karaliaus menė, tai nusileidžia virš Klaudiviaus ir Gertrūdės galvų po raudoną aksominę maršką, o jiems atsisėst įnešama po raudoną, auksu apvėžiotą kėdę. Kai kada dar nusileisdavo vitražinis langas. Šiaip — tik

bene su trim pakopom kampuota platforma, užėmusi didumą scenos erdvės. Keletą kartų panaudoti rūkai.

Rūbai? Horatio (Lorne Kennedy) aprenktas dailia eilute, nublizgintais pusbačiais, baltais marškiniais, su kaklaryšiu ir skrybėle (kitur vienplaukis). Elsinore pilies sargybiniai žalsvai rusvom uniformom, čebatais, plačiom, raudonom juostom kelnų šonuose, kariškom šių laikų kepurėm, ginkluoti ilgais šautuvais su durtuvais, o ant diržų prisėgę naganus. Karalius ir dar vienas didikas — carinės Rusijos generolų uniformom, su aukso antpečiais, su keliolika medalių. Kai kuriose scenose karalius civilio dailia eilute. Polonijus — su fraku. Hamletas — baltais marškiniais, juodom kelnėm su petnešom, bet tos petnešos dažnai nustumė, beveik žeme velkasi; ir beveik visada... su kardu. Gertrūda, Ofelija, bebalsės rūmų damos — vis beveik šiuolaikinėm sukniom ir šių laikų šukuosenom. Nebegalėdamas suprasti, kurių laikų rūbai, uniformos, ginklai čia naudojami, per pertrauką nuėjau pas „menadžerį“. Pasakė: 1900-ųjų metų. Aha. Rusų-japonų karo laikai. Tikėjime.

Na, dar reikia pasakyti, kad Laertas (Scott Wentworth) atrodė bent 15 metų per senas, nors fechtavosi labai gerai. Rosencrantz (Keith Dincol) ir Guildensterną (William Dunlop) visai nutyliu, nes kitur vien tik apie juos kalbėsiu.

Trumpai: šiam spektakliui reikėjo daugiau dekoracijų, puošnesnių rūbų ir uniformų. Iš šio spektaklio ilgiausiai atmintį paliks tik Brent Carver — Hamletas. „Hamletas“ Stratfordo repertuare bus iki spalio 18 d.

architektas Jónas Mulokas, vienas ryškiausių, lietuviškiausių lietuvių architektų; kun. prelatas Petras Čelieskis klube yra skaitęs pranešimą apie filosofiją, kitaip dėstęs savo mintis. Prieš keletą dienų miręs prof. dr. Kazys Alminas yra davęs DM klubui mokslinį, istorinį pranešimą apie senuosius prūsų, prūsų-lietuvių bendras kovas prieš vokiečius, kryžiuočius. Prieš kiek laiko atsilankius pas dr. Alminą, matyta jo nepaprastai kruopščiai, at-sargiai ruošiamas mokslinis veikalas apie senuosius prūsus. Tai buvo jo paskutiniųjų metų gyvenimo tikslas; visą savo sugebėjimą, mokslą buvo įjungęs į tį mokslinį darbą. Tikėtina, kad vėlionio artimieji tą veikalą netrukus išspausdins.

Alė Rūta papasakojo spalvingų atsiminimų apie vėlionį dr. Kazi Alminą.

Bronys Raila apgailestavo, kad pirmininkas nepadarė jo laikotarpiu vykusį svarbesniųjų lietuvių kultūrinių laimėjimų, įskaitant mūsų klubo narių, apžvalgos. Mums svarbu dažniau susirinkti pabendrauti. Alė Sidabraitė — eilėraščių anais laikais buvo visai neblogo, ji taip pat pažymėtina teatrinėje veikloje ir j lietuvių kalbą libretu vertimu, kurių anksčiau labai reikėjo, jų vertė reikšminga.

Nors Dailių menų klubas neturi rašytinių įstatymų, bet mes jau taip išugdėme savas tradicijas, štai jau per ištisus tris dešimtmečius, kad jautiesi nesmagiai, kai mūsų susirinkimai retoki. Prof. Mykolas Biržiška nekantriai laukdavo DM klubo susirinkimų, nes tai buvo jam maloni atgaiva. Kai pernai iš Chicago atvažiavęs Antras kaimas satyriškai pakalbėjo apie Dailių menų klubą, antrakaimiečiai klausė, ar dėl to mes neužpyksime. Atsakiau, priešingai, gerai, kad apie mus primenat pasauliui, reikiška, tebesame gyvi ir vien mūsų pavadinimas sukelia įvairių vaizdų. To nebūtų, jei Dailių

NAUJI LEIDINIAI

• **MAŽASIS APEIGYNAS.** Išleido Kanados lietuvių katalikų kunigų vienybė. Parengė kun. Jonas Staškus. Leidinio mecenatai: Toronto Prisikėlimo parapija (pranciškonai) ir Lietuvos kankinių parapija Anapilyje. Tekstą surinko ir spaudai paruošė *Tėviškės žiburių* spaustuvė. Spausdino Litho-Art spaustuvė. Toronto-Missisauga, 1985. 212 p.

Labai simpatingo formato, mėlynais „vinyl“ viršeliais dviem spalvomis spausa knygtė. Leidėjai įvadiniame žodyje sako, kad „Tiek kunigams, tiek pasauliečiams reikia parankaus leidinio, kuriame būtų sutelktos pagrindinės apeigos, maldos bei įvairių progų invokacijos. Šis leidinys ir yra praktiniam gyvenimui skirtas liturginis vadovas, kuriame visi suinteresuoti ras dažniausiai vartojamas apeigas ir maldas.“ Pirmojoje knygtės dalyje įdėtos Krikšto, Sutvirtinimo, Santuokos, Susitaikymo sakramentų apeigos. Taip pat randame Ligonio patėpimą, šermenines maldas, laidotuvių mišias ir apeigas, išlydėjimą iš šventovės, apeigas prie kapo. Labai įdomios ir vertos dėmesio mišios: Lietuvos kankinių šventei, Lietuvos laisvės šventei, Tikintiosios Lietuvos dienai. Čia labai taikliai parinkti skaitymai ir patarimai aukų procesijai.

Didelis maldų rinkinys. Čia rasime tikinčiųjų maldas Pirmosios komunijos dienai, motinos ir tėvo dienoms. Naudingos Kūčių ir Velykų stalo maldos. Pašventinimai: kryžiaus-paminklo, naujo namo, kalėdaičių. Invokacijos įvairioms progoms: net trys Vasario Šešioliktajai, toliau — Tikintiosios Lietuvos dienai, Motinos dienai, Kristaus karaliaus šventėje, Ateitininkų šventėje, Lietuvos vyčių šventėje, Skautų šventėje, Kariuomenės šventėje, Šaulių šventėje, mokytojų susirinkime, užbaigiant mokslo metus, jaunimo suvažiavime, Lietuvių Bendruomenės susirinkime, jungtinių pokylyje. Knygtė baigiama dešimties mišių giesmių tekstais.

Knygtė bus naudinga ne vien tik mūsų parapijose, bet taip pat ir jaunimo stovyklose, minėjimuose ir šeimos šventėse. Toks leidinys mums jau seniai buvo reikalingas, todėl reikia turėti tinkamus sveikinti už jų parodytą iniciatyvą ir gražiai atliktą darbą. Patogus kišeninis formatas daro knygtę labai tinkama dovanėle toliau į svečius keliaujant, o geras įrisimas turėtų laiduoti ilgą ir naudingą leidinio amžių.

menų klubas neturėtų visuomeninės įtakos, jei būtų negyva šaka.

Elena Tumienė grįžo prie Alės Sidabraitės — Petrauskienės kūrybos! Dažnai mašoma lyrinė poezija su intelektualine poezija. Lyrinė išreiškia asmeninius jausmus. Sidabraitė buvo labai nuosirdi, jos eilėraščiai Lietuvoje patikdavo, jaunimas mielai skaitydavo. Tautoje yra įvairių skaitytojų, ne visiems patinka sunkūs, beveik nesuprantami eilėraščiai. Galutinį sprendimą padaro laikas, ne vien poezijai, bet taip pat prozai, kitokiems menams. Ir Sidabraitės vertimai turi nuopelną. Anot Fausto Kiršio, ji davė tautai dovanų. Jos eilėraščiai išreiškia to laiko nuotaiką.

Alė Rūta sveikino DM klubo

Sharon Carlson, Kathryn Jaeck ir Avery Sommers vaidinime „A... My Name is Alice“, kurį stato Ivanhoe teatras, 750 West Wellington, Chicagoje.

Nuotrauka Dan Rest

• **Nerima Narutė. PASKAITYK, MAMYTE.** Iliustravo Rūta M. Gečienė. Išleido autorė. Spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė 341 Highland Blvd., Brooklyn, NY. Tiražas 500 egz. 32 psl. Kaina — 2 dol. Gaunama „Drauge“.

Labai gausiai iliustruota vaikiškas knygtė su trim eilėrašciais. Pirmasis „Paskaityk, Mamytė“ nusaką knygtės tikslą — skaitymui prieš užmiegant. „Miško pasaka“ papasakoja apie kiško vestuves miške. Čia suvažiuoja visokiausi žvėrys ir gyvūnai: dūdų muzikantas vilkas, su savo šeimyna atvažiuoja ežys, o uodai atskrenda nuosavu lėktuvu. Atsitinga ir nelaimė: „Suko šoki paskutinį/ Uodas su meška suktinį/ O jiniai, ta nelaboji, / Jam numynė skaudžiai koją/ Jis ją stūmė, ji pargriuvo/ Ir užvirto ant lėktuvo.“ Lėktuvas sugadintas. Nors meška ir atsispaudo, ir žada darbu bei pinigais atsilyginti, uodai vis tiek pyksta ir traukia mešką į teismą. Uodai atsisako ir teismo sprendimo klausyti, todėl žvėrys juos ištremia į pelkes, kur ir dabar „Vakare, kai sėda saulė/ Ten piktų uodų pasaulis/ Puola, bado veida, kojas/ Kas jų pelkėse sustoja.“

Eilėraštas „Žiogas ir skruzdėlės“ turi įdomų galą, kuris nuskamba šviežiai: skruzdėlės prima sergantį ir sušalusį žiogą ir jį slaugo. „Piktas šaltis, švilpia vėjas/ Sniego pūga sukinėja/ Plėšia langus ir duris, —/ Bet tvirta skruzdžių pilis/ Sustiprėjęs žiogas groja/ Ir už prieglaudą dėkoja/ Už gerumą, už namus/ Žada dirbt kitus metus.“ Nėra jokios abejonės, kad knygtelė savo sklandžiu eiliavimu, gyva pasakojimu eiga ir dailiom iliustracijom patiks mažiesiems, o jiems ją skaitantys vyresnieji įvertins autorės netradiciškai pasukamus pasakėlių moralus.

• **I LAISVĖ** nr. 96 (1986 balandis). Rezistencinės minties ir politikos žurnalas. Leidžia Lietuvių fronto bičiuliai tris kartus per metus. Redaktorius: Juozas Baužys, 7225 West Higgins Avenue, Chicago, IL 60656. Administratorius: Jonas Prakapas, 14 Thelma Drive, Bakersfield, CA 93305. Metinė prenumerata Australijoje, JAV ir Kanadoje — 10 dol., kitur — 7 dol.

Šiame numeryje Algimantas P. Gureckas pasakoja įdomų politinį epizodą JAV Kongrese, kur lietuvių nuomonės susikryžiuoja su lenkų projektu praveisti rezoliuciją prieš Jaltos nutarimus. Pati įvykių eiga yra įdomi ir tuo, kad pamatome, kaip paveikiama JAV politika. Algis Raulinaitis svarsto, koks mūsų pajėgumas, ar viską mums reikia daryti, ar gal reikalinga kaip nors kitaip persiorganizuoti. Dr. Kazys Ėringis žiūri į politinę rezistenciją išėjimoje per Europos politinę prizmę ir svarsto artimos ateities rūpesčius. Juozas Kojelis pastebi dvigubą evidencijos dėsnį išėjimoje bendravime su Lietuvos lietuviais. Bronius Nainys teigia, kad prasmingiausios popiežiaus dovanos lietuviams Lietuvos krikšto sukakties minėjimo proga būtų *šventas* (arkivyskupas Jurgis Matulaitis paskelbiamas šventuoju), *kardinolas* (su kardinolo paskyrimu patys Lietuvos tikintieji, ypač aktyvūs kovotojai už tikėjimo laisvę pasijustų, kad į juos atsižvelgtą, jei būtų bent moraliskai atlyginti, taptų drąsesni ir garsesni), ir *Vilniaus arkivyskupija* (sukaktis auksinė proga prijungti Vilniaus arkivyskupiją prie Lietuvos provincijos). A. Lembergas atpasakoja Zuericho savaitraščio *Die Weltwoche* pasikalbėjimą su vengru sociologu ir rašytoju György Konrad. Vengro sąvone — „susumuoti“ Rytų Europą, tai yra, jai atsiarsti Suomijos padėtyje. Tadas Gintautas Dabšys pasisakyme „Suzinokime, kodėl mes veikiame“ kalba apie jaunimą ir lietuvių veiklos perspektyvas. Mykolas Naujokaitis kalba apie Lino Kojelio keltą į Amerikos politiką ir jo lietuviškuosius rūpesčius. Dr. Aleksandras Mauragis duoda įdomų minčių apie ateities pasaulio kosmopolitizmą ir mato, kad yra įmanoma rasti ir jame koger. Aprašomas XVIII Politinių studijų savaitgalis Los Angeles, prisimenama dvidešimtis literatūros vakarų taip pat Los Angeles, analizuojamos Dainavos ir Veronos studijų savaitės.

Chicago teatrose
Dainų, scenų, šokio
kaleidoskopas

Dailiai atremontuoto Ivanhoe teatro patalpose, 750 West Wellington, statomas spektaklis — muziklis „A... My Name is Alice“. Tai junginys dviejų tuzinų dainų, monologų, trumpųjų scenų su nesudėtingo baletu įtarpais apie dabarties moteris, jų gyvenimo įvairias apraškas. Visi tie gabalai sukurti 28 rašytojų ir muzikų. Gausu realizmo, humoro, pramoginių elementų. Medžiaga paimta iš teatro, filmų, televizijos, net ir kabaretinių programų. Daug įvairumo. Tą viską sudarė patyrusios režisierės: Joan Micklin Silver ir Julianne Boyd. Vaidinimas susilaukė pasisekimo. Pradėtas New York'e, perėjo per Houstono, Clevelando, San Francisco, Toronto, Floridos scenas. Programa, atliekama penkių patyrusių aktorių, dainininkių, šokėjų žiūrovui patraukli. Gaila, kad poroj vietų įvesta blevyzgų, kaip šaukštas deguto į medaus lėkštę. Spektakliui gerą paladą sudaro trijų muzikantų orkestras.

Muzikinis direktorius Rufus Hill yra dirbęs filme Australijoje, o senesniai — kitame filme — Austrijoje. Choreografas Edward Love dirbęs Broadway. Visos penkios aktorės balsingos, šmaikščios, drauge ir šokėjos. E. Faye Butler su bakalauru laipsniu iš Illinois universiteto; Kathryn Jaeck, baigusi Illinois universitetą, sėkmingai gastroliavusi San Francisco, Los Angeles, Philadelphia's scenose; Avery Sommers dalyvavusi Broadway teatru pastatymuose, kaip ir Tricia Witham, kuri yra dainavusi ir St. Louis operoje. Spektaklis pasižymi didele spalvingumu, laimėjęs kritikų pažymėjimą.

J. Pr.